

چکیده

مسئله اصلی این پژوهش، بررسی روش های مدرن با افزایش قطعیت در پیش‌نگری خرید و فروش انواع بازار و تبدیل آن ها به تصمیمات عملیاتی است. در بسیاری از بازار ها و مارکت ها (که در اینجا به طور ویژه بیشتر به فروشگاه های خرده فروشی) نوسانات فصلی، تخفیف ها و عوامل بیرونی موجب خطاهای پیش‌بینی و در نتیجه کمبود یا مازاد موجود می‌شوند که هزینه های قبل توجهی را به همراه دارند.

این پژوهه با تمرکز بر روی انجام تحلیل در مجموعه داده های دیجیتال، رویکردی مبتنی بر یادگیری ماشین را پیشنهاد می‌دهد که شامل مهندسی و استخراج ویژگی جامع، نمایش اثرات تبلیغات و ویژگی های زمانی فروشگاه، آموزش مدل تقویت شده‌ی درختی (XGBoost) همراه با اعتبارسنجی زمانی است. ابزار ها و فناوری های اصلی شامل پکیج و کتابخانه های Python و XGRegressor، sklearn، pandas های روزانه، اهمیت ویژگی ها برای تبیین نتایج و معیار های عملکرد کسب و کار (MAE، WMAPE) و ارزیابی کاهش ریسک کمبود کالا) است. نتایج اولیه نشان می‌دهند که رویکرد پیشنهادی به طور معناداری خطای پیش‌بینی را نسبت به پایه های ساده کاهش می‌دهد و قابلیت تبدیل به تصمیمات تامین و برنامه‌ریزی بازاریابی را دارد.

تعريف مسئله

○ شرح دقیق مسئله تجاری

فروشگاه ها و خرده فروشی ها با نوسانات فصلی، تاثیرات تبلیغات، تغییرات قیمتی و متغیر های خارجی (مثل آب و هوای رقبا) روبرو هستند؛ این عدم قطعیت باعث کمبود موجودی یا فزونی موجودی می‌شود که هزینه های مستقیم و فرصت‌سوزی به وجود می‌آورد. نیاز تجاری به طور واضح در برگیرنده داشتن پیش‌بینی های روزانه/هفتگی قابل که بتواند تصمیمات تامین، تبلیغات و برنامه‌ریزی عملیاتی را بهینه کنند و در نتیجه هزینه نگهداری کالا و زیان ناشی از کالای تمام شده را کاهش دهنده است.

○ چالش های موجود در روش های سنتی

روش های کلاسیک شامل مدل های حوزه سری زمانی (ARIMA، Holt-Winters) و رگرسیون های خطی اند. این روش ها در شرایط پایدار و با الگوهای فصلی روشن خوب عمل می‌کنند ولی در مواجهه با چندین متغیر خارجی، تعاملات پیچیده، داده های پرت یا ساختار های سلسه مراتبی (فروشگاه ها \times کالا ها) محدودیت دارند. همچنین روش های سنتی دیگر کمتر قادر به استفاده از منابع داده‌ی حجمی و متنوع (پرموشن ها، متادیتای فروشگاه، رقابت) بوده و به ندرت عدم قطعیت یا بازه پیش‌بینی را به خوبی مدل می‌کنند.

○ هدف پژوهه / چه چیزی بهبود می‌یابد

مقصود پژوهه ایجاد یک خط لوله عملیاتی پیش‌بینی است که با استخراج ویژگی های زمانی و عملیاتی (لاگ ها، میانگین های متحرک، مشخصات فروشگاه) و استفاده از مدل های یادگیری ماشین مشخص (XGBoost به عنوان مدل اصلی و Random Forest به عنوان بنچمارک)، دقت پیش‌بینی را نسبت به پایه های ساده به نحو بارز افزایش دهد. خروجی

ها شامل پیش بینی های انجام شده، بازه های اطمینان و ارزیابی و مکانیزم ها قابل تفسیر هستند تا تصمیم گیران تجاری بتوانند پیش بینی ها را به اقدامات عملی (مثل تعیین نقطه سفارش، تخصیص موجودی مناسب و برنامه ریزی تبلیغات) تبدیل کنند که نتیجتاً به کاهش هزینه های موجودی و بهبود درآمد عمل گرای شرکت منجر خواهد شد.

مرور مطالعات و کار های مرتبط

○ معرفی راه حل های موجود و مقایسه با پروژه ما

در حوزه پیش بینی خرد فروشی، روش ها و سیستم های متنوعی طی چند دهه توسعه یافته اند که هر یک مزایا و محدودیت های خاص خود را دارند. از روش های سنتی می توان به مدل های سری زمانی مانند ARIMA و هموارسازی نمایی (Holt-Winters) اشاره کرد که در بسیاری از مطالعات اولیه به عنوان ابزار های پایه برای تحلیل روند و فصلی بودن فروش به کار رفته اند و پایه ای قابل اطمینان برای برنامه ریزی میان مدت فراهم می کنند ([Wikipedia](#)). همچنین تحلیل ترکیبی سری زمانی و رگرسیون برای پیش بینی تقاضا در صنعت داروسازی گزارش شده است که در آن اثر تاریخ، پژوهش و قیمت به صورت همزمان مدل شده اند ([DergiPark](#)).

در سطح پروژه های کاربردی، مطالعات مقایسه ای از مدل های مختلف یادگیری ماشین مانند رگرسیون خطی، الگوهای سلسله مراتبی و تصمیم درختی برای پیش بینی فروش گزارش شده اند. به عنوان نمونه، یک تحقیق کاربردی مدل های درختی را در مقایسه با روش های آماری سنتی بر روی داده های فروش بررسی کرده و گزارش می دهد که این رویکرد ها در مواجهه با عدم پیوستگی داده ها و متغیر های دسته ای عملکرد بهتری ارائه می دهند ([Arxiv](#)). مطالعه ای دیگر نیز نشان می دهد که ترکیب روش های سری زمانی و رگرسیون در ساختار های هیبریدی می تواند دقت پیش بینی را در محیط های با تغییرات بالا بهبود دهد ([UCI](#)).

در کنار ادبیات علمی، سیستم های تجاری مدیریت زنجیره تامین و برنامه ریزی فروش مانند Oracle Demantra SAS Forecasting Studio و SAP APO استفاده می شوند که معمولاً از مدل های سری زمانی و رگرسیون به عنوان بخشی از فرآیند پیش بینی بهره می برند، هر چند تضاد های پیچیده تر بین عوامل مختلف کسب و کار را به طور کامل مدل نمی کنند ([Oracle Docs](#)).

در مقایسه با این راه حل های موجود، پروژه پیشنهادی تمرکز خود را از مدل های ایستا و قواعد ثابت به سمت مدل سازی داده محور و مقیاس پذیر منتقل می کند. در حالی که روش های سنتی عمدتاً روابط ساده و از پیش فرض شده را مدل می کنند، رویکرد جدید امکان یادگیری الگوهای پیچیده، تعاملات چندگانه میان متغیر ها و سازگاری با تغییرات رفتاری بازار را فراهم می سازد. علاوه بر این، پروژه به جای ارائه صرف پیش بینی عددی، بر تولید خروجی های قابل تفسیر و قابل استفاده در تصمیمات عملیاتی تمرکز دارد؛ موضوعی که در بسیاری از راه حل های قدیمی به صورت محدود پشتیبانی می شود.

روش پیشنهادی

○ معماری کلی سیستم

- لایه داده: منابع داده شامل داده های تاریخی فروش، تقویم/تعطیلات، اطلاعات فروشگاه، تاریخچه پروموشن و داده های خارجی. داده ها به صورت منظم در یک مخزن (فایل های CSV / Parquet) نگهداری می شوند.
- لایه پردازش و ویژگی سازی: مراحل پاکسازی، همگام سازی زمانی و تولید ویژگی های زمانی و ویژگی های دسته ای/پرومود انجام می شود.
- لایه مدل سازی: مدل مقایسه ای (Random Forest) و مدل اصلی (XGBoost) اجرا، اعتبار سنجی زمانی و ارزیابی می شوند.
- لایه XAI و Monitoring: مدل های نهایی به صورت توضیح پذیر (XAI) یا خروجی های دسته ای برای داشبورد صادر می شوند؛ شامل گزارش خطای ها و نمایش feature importance.

○ مراحل کار

- I. جمع آوری داده : خواندن فایل های حاوی اطلاعات فروش، فروشگاه، تقویم و پروموشن.
- II. پاکسازی: اصلاح داده های ناقص، حذف و مدیریت روز های بسته، همگام سازی شاخص های زمانی.
- III. ویژگی سازی: ساخت متغیر های تاریخ، لاغ ها، میانگین های متحرک (30/7 روز)، پرومود-فلگ ها و ویژگی های مربوط به رقبا/فاصله.
- IV. مدل سازی پایه و مقایسه: اجرای مدل های پایه (naive seasonal, ARIMA) و مدل مقایسه ای Random Forest
- V. آموزش مدل اصلی: آموزش XGBoost با early-stopping folds و تنظیمات پایه روی زمانی.
- VI. تفسیر و ارزیابی: محاسبه MAE, RMSE, WMAPE و استخراج feature importance و SHAP برای توضیح پذیری.
- VII. مانیتورینگ و نمایش: بسته بندی مدل، ساخت XAI برای نمایش معنادار و ایجاد داشبورد گزارش دهنده.

○ ورودی ها، پردازش ها و خروجی ها

• ورودی ها:

- تاریخچه فروش روزانه (Store, Date, Sales, Customers)
- اطلاعات فروشگاه (StoreType, Assortment, CompetitionDistance)
- تقویم و تعطیلات (StateHoliday, SchoolHoliday)
- تاریخچه پروموشن/قیمت

• پردازش ها:

- پاکسازی و پر کردن شکاف ها
- تولید لاغ ها و کدنویسی دستهای
- مقیاس بندی و آماده سازی برای مدل
- اعتبار سنجی زمانی و محاسبه متريک ها

• خروجی ها:

- پيش بيني روزانه فروش (point forecasts)
 - معيار هاي عملکرد (MAE, RMSE, WMAPE) و گزارش هاي خلاصه
 - feature importance / SHAP summaries
 - منطق اصلی سیستم و الگوریتم ها
- رویکرد اصلی: مدل سازی نقطه‌ای با **XGBoost** روی مجموعه‌ای از ویژگی های مهندسی شده از سری زمانی و متغیر های عملیاتی.

• چرا منطق XGBoost: توانایی يادگیری روابط غیرخطی و تعاملات بین متغیر های گوناگون (تقویمی، پروموشن، ویژگی های فروشگاه) را دارد، در عین حال آموزش و استقرار آن نسبتاً سریع و مهندسی شدنی است.

• الگوریتم (خلاصه):

- i. برای هر نمونه (store, date) برداری از ویژگی ها تولید می شود.
- ii. داده ها طبق تاریخ به folds زمانی تقسیم می شوند.
- iii. مدل XGBoost با loss مناسب روی هر fold آموزش و با early stopping اعتبار سنجی می شود.
- iv. خروجی ها تجمعی و با میانگین یا stack ساده ترکیب می شوند.
- v. برای توضیح پذیری از SHAP یا feature importance استفاده می شود.

• بنچمارک: یک مدل درختی ساده (Random Forest) و یک baseline سری زمانی اجرا می شوند تا ارزیابی سود واقعی XGBoost قابل استناد باشد.

ابزارها و فناوری های مورد استفاده

○ زبان برنامه نویسی

- زبان Python به عنوان زبان اصلی به دلیل پشتیبانی گسترده از تحلیل داده، یادگیری ماشین و سادگی پیاده سازی.

○ فریمورک ها و نرم افزار ها

- محیط Jupyter Notebook و Google Collab برای توسعه، آزمایش و مستندسازی مدل ها.

○ پایگاه داده

• Rossmann Store Sales

○ کتابخانه ها

- برای پیش پردازش داده ها، مدل های پایه و ارزیابی Scikit-learn.

- برای آموزش مدل پیش بینی فروشن XGBoost.

- SHAP (SHapley Additive exPlanations) برای تحلیل اهمیت ویژگی ها و تفسیر خروجی مدل ها در سطح کلی و فروشگاه محور.

- Feature Importance داخلی مدل های درختی برای ارائه توضیحات سریع و قابل فهم به کاربران تجاری.

پیاده سازی انجام شده تا میان ترم

○ بخش هایی که تاکنون پیاده سازی شده اند

- طبق برنامه ریزی بخش "روش پیشنهادی"، مراحل اصلی به صورت گام به گام پیاده سازی شده است. در ابتدا داده های آموزش، آزمون و اطلاعات فروشگاه ها بارگذاری و یکپارچه سازی شدند. سپس تحلیل اکتشافی داده ها (EDA) برای درک رفتار فروش، اثر تعطیلی ها، پروموشن ها و الگوهای زمانی پیاده سازی گردید. در ادامه پیش پردازش داده ها شامل مدیریت مقادیر گمشده، تبدیل متغیر های دسته ای، استخراج ویژگی های زمانی و ساخت ویژگی های مبتنی بر تاریخ انجام شد. در نهایت، داده ها برای آموزش مدل ها آماده سازی و تقسیم بندی شدند؛ پس از آموزش ارزیابی با متريک های مناسب و مقایسه مدل اصلی با مدل بنچمارک انجام شد. همچنانی بخشی از قسمت های اولیه XAI را طراحی کرده ايم.

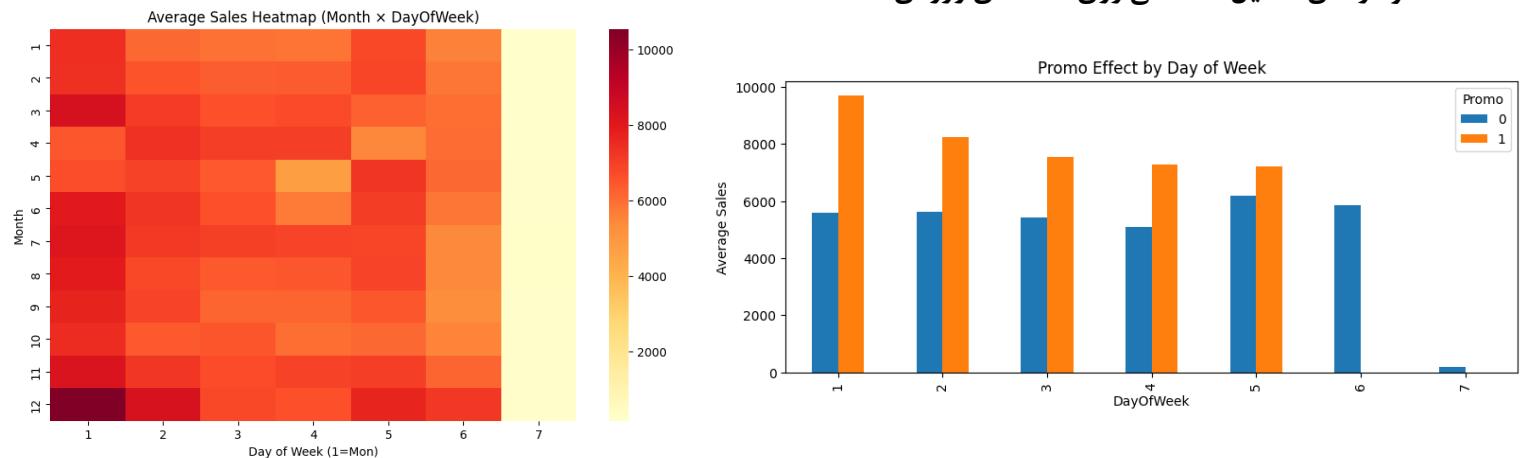
○ توضیح عملکرد بخش های پیاده سازی شده

عملکرد سیستم به گونه‌ای طراحی شده که ابتدا الگوهای تاریخی فروش و عوامل مؤثر بر آن شناسایی شوند. ویژگی‌های مهندسی شده به مدل اجازه می‌دهند اثر زمان، تعطیلی فروشگاه، پرموشن و روند‌های فصلی را در نظر بگیرد. سپس با استفاده از مدل یادگیری ماشین مبتنی بر (XGBoost)، فرآیند آموزش مدل انجام شده و از مکانیزم توقف زودهنگام (Early Stopping) برای جلوگیری از بیش برآذنش استفاده شده است. خروجی مدل شامل پیش‌بینی فروش و ارزیابی عملکرد آن بر روی داده‌های اعتبارسنجی است.

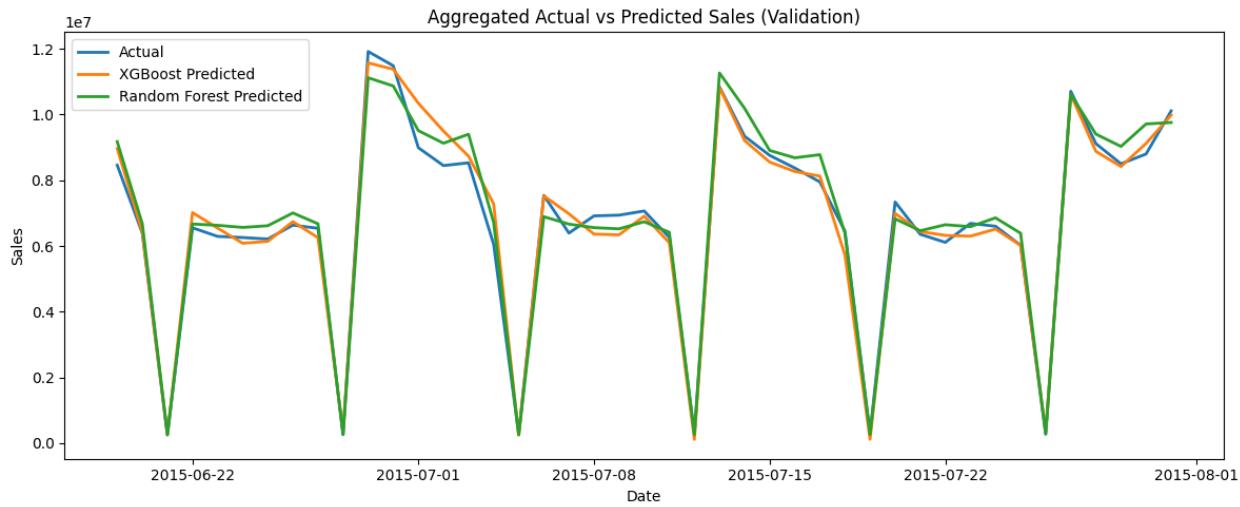
روال کامل انجام کار، ساختار کد‌ها، خروجی‌ها و ترتیب مراحل پیاده‌سازی به صورت شفاف در مخزن [GitHub](#) پروژه مستند شده است تا امکان بررسی جزئی تر و توسعه پروژه برای سایر افراد فراهم باشد.

نتایج اولیه و تحلیل

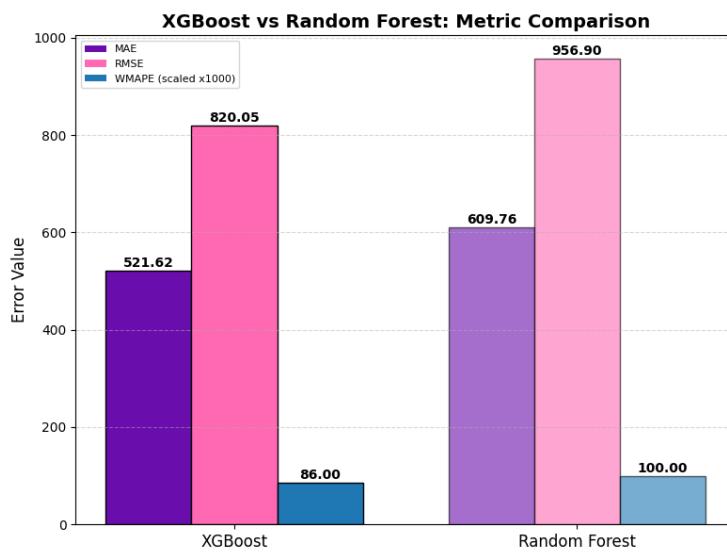
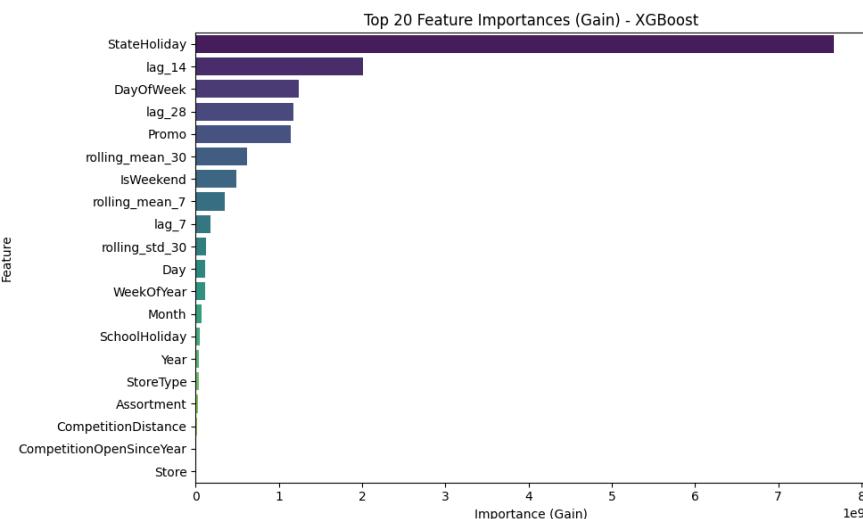
نمودارهای تحلیل اکتشافی روی داده‌های ورودی

مقایسه مقدار واقعی داده ها و مقدار های پیش بینی شده توسط مدل اصلی و مدل بنچمارک

میزان اهمیت ویژگی ها و مقایسه دقت مدل ها با منتریک های استاندارد

محدودیت ها و مشکلات فنی فعلی

در نسخه فعلی پروژه، محدودیت هایی از جمله تمرکز روی یک مدل مشخص (XGBoost)، عدم بهره‌گیری کامل از قابلیت‌های توضیح‌پذیری مدل (XAI) و ابستگی به دیتابست خاص Rossmann وجود دارد. همچنین، برخی ویژگی‌های پیچیده فروشگاه و تعاملات زمانی هنوز به صورت عمومی و قابل تعمیم به دیگر دیتابست‌ها قالب‌بندی نشده‌اند.

برنامه ادامه پروژه

- برنامه توسعه و بهبود ها تا پایان ترم
 - توسعه بخش XAI برای ارائه توضیح دقیق‌تر درباره تاثیر هر ویژگی بر پیش‌بینی فروش، با استفاده از SHAP و Partial Dependence Plots
 - ایجاد قالب عمومی مدل و pipeline انعطاف‌پذیر که بتواند روی سایر دیتابست‌های فروش یا خرده‌فروشی با حداقل تغییر اجرا شود.
 - بهبود مهندسی ویژگی‌ها و اضافه کردن قابلیت تعمیم ویژگی‌های زمانی، پرموشن و رقابت برای مدل‌های جدید.
- پیشنهادی برای نسخه نهایی برنامه
 - نسخه نهایی پروژه شامل یک مدل تعمیم‌پذیر، سیستم آموزش و اعتبارسنجی انعطاف‌پذیر و داشبورد XAI تعاملی خواهد بود تا هم پیش‌بینی دقیق فروش انجام شود و هم تصمیم‌گیری عملیاتی با شفافیت کامل پشتیبانی گردد.

پتانسیل پروژه

- جنبه‌های نوآورانه پروژه
 - استفاده از ترکیب ویژگی‌های زمانی، عملیاتی و فروشگاهی برای تولید پیش‌بینی‌های قابل تفسیر و عملیاتی.
 - پیاده‌سازی خط لوله داده‌ای قابل تکرار که از feature store و اعتبارسنجی زمانی پشتیبانی می‌کند.
 - تمرکز بر تفسیر‌پذیری مدل (XAI با SHAP) تا پیش‌بینی‌ها قابلیت تبدیل مستقیم به تصمیم‌های تامینی و بازاریابی را داشته باشند.
- امکانات پژوهشی و توسعه‌ای
 - ارزیابی مزایا و محدودیت‌های مدل‌های درختی نسبت به معماری‌های عمیق (LSTM/TFT) روی مقیاس فروشگاه × روز.
 - توسعه پیش‌بینی‌های احتمالاتی (quantile forecasting) برای بهینه‌سازی ایمن و سیاست‌های سفارش.

- مطالعه اثر الحاق داده های خارجی (هوای رویداد محلی، رقبا) بر دقت پیش بینی در سطوح محلی.
- خودکارسازی بازآموزی مدل مبتنی بر معیار های عملکرد و طراحی آزمایش های A/B برای ارزیابی اثر تصمیمات پیشنهادی.

منابع

- [**The Role of Predictive Analytics in Sales Forecasting**](#)

مروری کاربردی بر نقش تحلیل های پیش بینی کننده در بهبود دقت پیش بینی فروش و پشتیبانی از تصمیم گیری های تجاری، با تمرکز بر استفاده از داده های تاریخی و مدل های تحلیلی در محیط های رقابتی (مرجع اصلی)

- [**Time series forecast of sales volume based on XGBoost**](#)

بررسی استفاده از XGBoost برای پیش بینی حجم فروش با مهندسی ویژگی های زمانی و داده های تکمیلی.

- [**Forecasting Retail Sales using Machine Learning Models**](#)

مطالعه مقایسه ای مدل های ML شامل رگرسیون خطی، Random Forest، Gradient Boosting و ARIMA برای پیش بینی فروش خرده فروشی.

- [**Comprehensive Review on Sales Prediction Models**](#)

مروری بر مدل های مختلف پیش بینی فروش خرده فروشی از جمله XGBoost و Random Forest و سایر روش ها.

- [**Explaining XGBoost predictions with SHAP value: a comprehensive guide to interpreting decision tree-based models**](#)

بررسی چارچوب تفسیر نتایج مدل های مبتنی بر درخت مانند XGBoost با استفاده از مقادیر SHAP، با تمرکز بر ارزش دهی به تاثیر هر ویژگی بر پیش بینی ها و افزایش شفافیت مدل های پیچیده.

- [**Sales Forecasting Using Machine Learning Algorithm in Rossmann Dataset**](#)

مطالعه ای که داده های Rossmann را با مدل های مختلف از جمله Prophet و XGBoost تحلیل می کند.

- [**XGBoost: A Scalable Tree Boosting System**](#)

معرفی الگوریتم XGBoost که پایه مدل ماست (اصلی ترین مرجع الگوریتم).

تمامی روش ها، مراحل مهندسی داده، آموزش و اعتبارسنجی مدل، تحلیل عملکرد و نکات اجرایی در مخزن GitHub پروژه مستند شده است تا امکان ارزیابی علمی، باز تولید نتایج و توسعه آتی کاملا مشخص باشد.

GitHub repo: <https://github.com/aminnademi/Predictive-Analysis>

مهارت های کسب شده و تقویت شده در این پروژه

○ جستجوی منابع علمی

- با بسیاری از روش های جستجوی مقاله و منابع علمی آشنا بودیم، اما در این پروژه یاد گرفتیم چگونه منابع مرتبط تر و کاربردی تر را انتخاب کنیم.
- از ابزار های مبتنی بر AI برای پیدا کردن مقالات مرتبط و درک سریع تر مفاهیم استفاده کردیم، بدون اتکا مستقیم به خروجی آن ها.

○ مهارت نگارش علمی

- ساختاردهی متن (مقدمه، بدن، نتیجه‌گیری) که قبلاً با آن آشنا بودیم، در این پروژه منسجم تر و دقیق تر انجام شد.
- توانستیم مهارت خلاصه نویسی مقالات و تبدیل مطالب فنی به متن قابل فهم را بهبود دهیم.
- با بازنویسی مطالب و استفاده درست از AI، از کپی برداری مستقیم پرهیز کردیم.

○ رفرانس نویسی و ارجاع دهی

- آشنایی اولیه با ارجاع دهی داشتیم، که در این پروژه نحوه استفاده‌ی صحیح تر از منابع در متن و فهرست مراجع را تمرین کردیم.
- از AI برای بررسی ساختار ارجاع ها و یکدست‌سازی آن ها استفاده کردیم.

○ مهارت‌های نرم‌افزاری و فنی

- دانش قبلی ما در مباحث علم داده و یادگیری ماشین پایتون تقویت شد و با روش ها و مدل های جدید آشنا شدیم.
- یاد گرفتیم چگونه مدل ها را به شکل منظم تر پیاده‌سازی و نتایج را بهتر تحلیل کنیم.
- استفاده هدفمند از ابزار های AI به ما کمک کرد فرآیند کار را با سرعت بیشتری انجام دهیم و خطاهای را راحت‌تر شناسایی و اصلاح کنیم.

○ تفکر سیستمی و حل مسئله

- توانستیم یک مسئله فنی پیش‌بینی فروش را به یک مسئله تجاری قابل درک تبدیل کنیم.
- نیازمندی‌های سیستم را مرحله شناسایی کردیم و بین داده، مدل و تصمیم تجاری ارتباط برقرار نمودیم.
- این پروژه دید ما را نسبت به کاربرد واقعی تحلیل داده در تصمیم گیری های کسب‌وکار تقویت کرد.

خود ارزیابی

- درک مسئله اصلی: 5 از 5
- جستجوی منابع علمی: 4 از 5
- نگارش گزارش: 5 از 5
- پیاده‌سازی فنی: 4.5 از 5
- مدیریت زمان پروژه: 4 از 5